

Sada poznajemo mnoštvo spilja i mnogo slika po južnoj Francuskoj i sjevernoj Španjolskoj, pa nam to jamči, da je u magdalensko doba — na svršetku paleolitične dobe — u ovim krajevima živio umjetnosti skloni narod, koji odgovara vrlo organiziranom tipu Cro-Magnon, kako se nazivlje taj tip po lubanji, što su je našli u Cro-Magnon kod Les Cyzies u Dordogni. Slike nam u Altamiri jamče, da je pračovjek izvrsno poznao zakone estetike i u njima uživao. U pračovjeku je dakle razum bio vrlo razvijen.

Dr. F. R.

CRKVE U ENGLSKOJ.

Vrlo često se pročuje u novije vrijeme, da je ovaj ili onaj predstavnik Engleske crkve ili kakav zbor takovih predstavnika pokrenuo akciju oko sjedinjenja Crkvi. Takovim se pothvatima ovdje odmah pripisuje velika znamenitost, osobito ako je kod njih sudjelovao makar i neslužbeno koji predstavnik pravoslavnih ili pogotovo katolika. Biva to zato, što nijesmo bolje upućeni u mišljenje i nastojanje samih anglikanskih krugova. Kod nas se premalo prati pisanje engleskih znanstvenih i vjerskih časopisa. A zavirimo li samo nekoliko puta u koji broj njihov, bit će nam stvar odmah jasna, jer se sva engleska štampa vjerskim i crkvenim problemima toliko zanima, da je to pravo čudo kod jednoga naroda, koji je svuda poznat kao čisto praktički i trgovački narod.

Prateći pisanje nekih katoličkih engleskih časopisa odlučio sam, prema podacima, što sam ih tamo našao, da ovdje podam jedan kratki ali iscrpivi pregled nastojanja anglikanskih krugova oko sjedinjenja Crkvi, a tom ću prilikom osobito oštro i jasno istaknuti stvar engleskih katolika prema predstavnicima engleske službene crkve, obzirom na ovo pitanje. Potakla me na to prvo potreba, da i mi uzmognemo oprezno prosuđivati događaje, koji se nižu oko toga pitanja; kao i želja, da udovoljimo engleskim katolicima, koji uvijek traže, da ih pratimo i dobro razumijemo u njihovu radu i njihovoj borbi, te u tu svrhu i obasiplju svu katoličku Centralnu Evropu pa i nas svojim dobrim časopisima.

Nijesam imao na raspolaganje kakvu zaokruženiju stvar o tom pitanju, nego samo pojedine brojeve velike engleske katoličke znanstvene revije »**The Month**« i dvije malene brošure. No zato su svi podaci savremeni, jer su izvađeni iz tih publikacija, a novijega datuma.

Možda bi mnogoga zanimao uopće postanak i historijski razvitak Engleske crkve, kao i sudbina katolika u Engleskoj od njezina postanka pa sve do danas. No za to mi nedostaje potrebno

gradivo, a nije to ni svrha ovoga članka. Uostalom o tom je kratko ali jezgrovito pisao sam (nama već poznati) engleski istaknuti Isusovac P. Martindale u jednom broju »Hrvatske Prosvjete« (Hrv. Prosvjeta god. 1923.). Ovdje ću istaknuti o tom samo toliko, koliko je baš nužno.

Katolici i pravoslavni imaju isto temeljno shvatanje o Crkvi: oni vjeruju, da ju je Bog ustanovio i da je uči Duh Sveti. Jedni i drugi prihvaćaju žrtveno svećeništvo i episkopat kao Božansku i za Crkvu bivstvenu instituciju. Obje se Crkve, katolička i pravoslavna, praktički podudaraju u svom naučavanju, osim nauke o papinu prvenstvu te izlaženja Duha Svetoga. Samo je pravoslavna Crkva više konservativna, obzirom na daljnje definicije koncila održanih poslije skizme (i drži ih za heretičke novotarije) i jer odbija razvitak nauke, kako ga razumijeva Rim. Jedna i druga traži za sebe, da je ona jedina i čitava Crkva Kristova. Katolička Crkva broji preko 294,000.000 ili 48%, a pravoslavna 136,000.000 ili 22% svih kršćana.

Od ovih dviju grupa kršćanstva znatno se udaljuje druga velika grupa: **grupa reformiranih crkvi**. Njezini članovi najvećim dijelom niječu vidljivost Crkve. Privatna interpretacija pisane riječi Božje glavno je vrelo njezinoga raznolikoga vjerovanja. Niječe episkopat kao božansku instituciju i općenito zabacuje ideju »svećeništva«. Prevladava subjektivni elemenat u određivanju njezinoga vjerovanja, a naravna posljedica toga jest umnažanje sektâ. Već g. 1890. bilo je u Engleskoj preko 200 nekonformističkih sektâ (koje se nijesu podložile službenoj anglikanskoj, Engleskoj ustanovljenoj crkvi). (Njemačka ih je imala g. 1907. 235). Ima oko 200,000.000 članova tih protestanskih reformiranih sekta (16% svih kršćana). K njima moramo dodati još 60,000.000 Luterana (10% svih kršćana).

Između ovih dviju grupa, t. j. katoličke i pravoslavne crkve s jedne strane i reformiranih protestanskih crkvi s druge strane, možemo smjestiti Anglikansku crkvu, ili Englesku ustanovljenu crkvu. Prvoj se grupi približava time, što drži, da Crkva mora te bude vidljiva organizacija sadržavajući hijerarhiju kao svoj bitni dio. Ona karakteristika se posmatra kao »katolička« crta anglikanizma. Ali ako jedan anglikanski biskup govori o Engleskoj crkvi kao o »liberalnoj katoličkoj« crkvi, tad on ističe sličnost s onom drugom grupom, jer priznaje, da njezin »liberalizam« sastoji u tom, da ona ne istražuje vjerovanje članova individua te crkve. Službenici te crkve moraju da potpišu formulu vjerovanja, 39 članaka; ali takov potpis je već dugo prestao označivati nauke, što ih drže i vjeruju službenici anglikanske crkve. Njezine propovjedaonice znadu zaposjesti jednako ljudi, koji uče katolički katekizam — bez papinskih zahtjeva, kao i ljudi ekstremnoga modernističkoga tipa, koji uče sasvim različito kršćanstvo, što se ne da lučiti od arijanizma. Anglikanci ne traže nikakve nepogrešivosti u nauča-

vanju. Ta crkva broji 26,000.000 članova (4.5% svih kršćana*).

No time još nijesmo rekli o anglikanskoj crkvi sve, što treba. Njezinu je duševnu i organizacijsku strukturu uopće vrlo teško shvatiti. Potrebno je da istaknemo odmah to, da unutar same anglikanske crkve imadu tri glavne struje:

a) **Visoka crkva** (High Church) i Anglo-katolici, koji odbijaju naziv »protestanski« te uče nauke, koje se približavaju tijesno onima katoličke Crkve; b) **Evangelici Niske crkve** (Low Church), koji se ponose svojim protestantizmom i drže najviše do nauka, koje su popularizirali reformatori 16. vijeka, što ih je osudio Tridentinski koncil, a struja Visoke Crkve ih odbija kao hereze; i c) **Široka crkva** (Broad Church), racionalistička i modernistička struja, koja rapidno raste brojem pristaša, otkako je u posljednjem polstoljeću nadošla veća sloboda za nevjerstvo. Najplodniji uzrok porasta ove struje bio je i jest neograničeni biblijski kritizam.

Ne može se ustanoviti koliki broj članstva ukupne anglikanske crkve otpada na ove pojedine struje. Ipak se donekle daće odrediti, kolik je upliv tih pojedinih struja na život čitave Engleske crkve.

Bez sumnje stoji, da su pristaše Visoke crkve svojim mišljenjem i naukom katoličkoj Crkvi najbliži. Tu blizinu je donekle ojačao i oxfordski ritualistički pokret, koji je počeo pred kojih devedeset godina. Anglo-katolici su u glavnom produkt toga pokreta. No ipak treba to približavanje katolicizmu kritički promotriti. Tim samo, što su članovi, pojedinci ili zborovi, anglikanske crkve počeli upotrebljavati forme katoličkoga ritusa, ne slijedi još ništa, da su se oni doista i svjesno približili katolicizmu. Trebalo bi točno znati motive prihvatanja tih formi, a još bolje promotriti rezultate njegove. Jasno je svakako da same forme bez svjesnoga duha i milosti Božje nijesu mogle još ništa učiniti za faktično približanje katolicizmu. Kad ne bi to bilo istinito, onda bi se jamačno bilo dogodilo više slučajeva, kao onaj velikoga Newmana ili samostana Caldey, koji pređe u katoličku Crkvu. I bilo ih je, ima ih i danas, ali i mimo oxfordskoga pokreta i ritualističke struje.

Sud engleskih katolika o oxfordskom pokretu vrlo je oštar; jer da je perioda, otkad je počeo, dosta duga da opravda sud prema njegovim rezultatima. »On sigurno nije okvasio Englesku katolicizmom, a sigurno je zadržao velik broj individua od prave Crkve. Doista to je u praksi i bila njegova glavna zadaća. Tko bi rekao iza kušnje od devedeset godina, da je taj pokret takav, te ga katolici ne bi trebali promatrati zabrinuto, taj bi bio u grdnoj bludnji glede njegovih težnja**).

*) Ovu sam klasifikaciju i podatke uzeo prema članku od Francis Woodlock: *Can the Anglo-Catholics unite Christendom?* Month, July 1923., pp. 2. 4.

**) H. E. G. Rope: *The Fallacy of »reunion«.* Month, January, 1923, p. 26.

Navest ću ovdje tri mišljenja triju Isusovaca, od kojih je posljednji konvertit. Vidjet ćemo da nijesu nimalo laskava za pokret ritualista.

»Vidjeti odraslu djecu, s knjigom u ruci, gdje se igraju kod mise . . . snatreći u katoličkim osjećajima, mjesto da pružaju prihvatljivu žrtvu teškoće i strogosti; to je strašni i doista bolesni razvitak osobite pokvarenosti vremena, remek-djelo sotonskog zanata. To nije put, da postaneš opet katolikom, to je samo profanija vrst protestantizma nego što smo ikad dosad vidjeli«. (Ibidem, p. 27., cit.).

»To je upravo zato, što oni punim srcem odbijaju pokornost katoličkoj Crkvi, da tako revno rade na tom, kako bi, što je brže moguće, uveli svu katoličku nauku i svaki rimski običaj u katedralke i crkve u Engleskoj . . . oni nastoje tjeskobno, kako bi maknuli svaku izliku za prilazjenje k Rimu«. (Ibidem p. 27., cit.).

»Što se događa najizobrazenijim ljudima tijekom njihova života, dogodilo se je Oxfordu, kad je Newman postao katolik. Oxford je pogledao i prisluhnuo, a kad je prisluhnuo, odvratio se je i otale je tjerao polako, sigurno i stalno u pravcu sve većega indiferentizma«. (Ibidem, p. 28., cit.).

Evo, ovako glasi sud o motivima i efektu ritualističkoga pokreta. Ritualizam je već davno prestao biti znakom težnja prema katoličkom vjerovanju. Zato i kaže duhovito pisac spomenutoga članka: »Ali htio bih znati, dali uviđaju katolici, koji govore o re-uniji, da se modernizam može složiti ne samo sa štitom od šiblja i s kostrijeti i sa sredovječnom pokornom odjećom, nego i sa zahtjevima, da posjeduje Misu i da čuva Presv. Sakrament«. (Ib. p. 29).

Na stvari je to, da je čitava Anglikanska crkva još i danas duboko prožeta pravim protestanskim duhom, koji se ispoljuje osobito u budnom čuvanju prava privatnoga suđenja i nepriznavanju jednoga općega živoga autoriteta. Nije ni čudo, da je tomu tako. Otpad Engleske od katoličke Crkve prouzročili su lični i politički razlozi. Instituciju Engleske crkve stvorila je državna vlast. Ta vlast je jednako, kako je pritiskala katolike, nastojala da drži za svoje interese daleko od Rima čitavu Englesku crkvu. To je postigla najlakše trajnim uštrcavanjem protestanskoga duha nepokornosti protiv katoličkoga principa autoriteta. Tako je to išlo gotovo kroz pune četiri stotine godina. I dok taj duh živi među anglikanskim krugovima, nikakvo oponašanje, pa ni prihvaćanje katoličkih formi ne može približiti anglikance katolicizmu.

Ima doista, priznaje se, u struji Visoke crkve, među Anglikolicima iskrenih ljudi, koji dobrom vjerom nastoje oko sjedinjenja crkvi i hoće silom da budu »katolici«; ali oni ne vide, ili ne će da vide, da je njihovo shvaćanje i nastojanje prožeto duhom, koji je pravomu katoličkomu duhu skroz protivan i da oni ne mogu biti ono što jesu t. j. anglikanci i katolici, nego ili jedno ili drugo, Posljedica toga jest, da čitavu stvar ne samo ne pojednostavljuju,

nego stvaraju još veći kaos idejnih težnja. Boje se konsekvencija te misli i načela jasna kao dan razvlače do skrajnjih apsurdnosti. Svaki im je nastup nesolidan i polovičarski. Zato je i razumljiv o njima sud ovakove vrsti. Anglikanac je u biti formalist; on je čovjek polovičnih ideja i polovičnih načela; nikad se ne usuđuje izvesti jedan argumenat do njegova logična zaključka; on kaže »dva i dva«, ali se ne usuđuje svršiti formulu dodavši riječi »jesu četiri«; i u tom podrezivanju razuma sastoji se njegova *via media*«. (Ib. p.27)

Uočimo li ovu nesredenost ideja i načela unutar krugova same anglo-katoličke struje pa kad znamo, da struje Niske evangeličke crkve i široke crkve stupaju i onako konsekventno stazama otvorenoga protestantizma i modernizma, bit će opravdano ono mišljenje, koje izriče jedan engleski katolik: »Mjesto starih tipova Niske, široke i Visoke crkve, ne stojimo li mi dandanas više nasuprot svim neodređenim različitim sjenama hegelianizma, pseudomisticizma, pozitivizma, zablještenim s jednom izvanrednom mješavinom znanstvenih dogma, koje su postepeno i postojano bile unošene u carstvo protestanske teologije?« (Ib. p. 29).

Duh protestanske i modernističke struje prevladava dakle još i danas potpuno unutar anglikanske crkve u načelnom i naučnom pogledu. Tu stoje pod njihovim utjecajem i Visoka crkva odnosno Anglo-katolici. Ali ni na upravu Engleske crkve, u političkom pogledu nemaju potonji nikakova utjecaja. Lloyd George-a su kadšto javno prekoraivali, što je za vrijeme svoga premijerstva »strogo tjerao sve katolike« (= pristaše anglo-katoličke struje), dok je odabirao biskupe za Englesku crkvu. No on je radio prema anglikanskom javnom mnijenju i poštujući staru tradiciju engleske državne vlasti. Ni ove bezazlene naravi — katolike ne mogu podnijeti. Prije nego će Anglo-katolici osigurati sebi biskupe, koji bi mislili kao i oni, morala bi se Engleska crkva raspustiti, a njezini preživjeli članovi tako prožeti anglo-katoličkim nazorima, da bi imali dominantan glas kod izbora svojih biskupa. Međutim zasad se mora ta struja zadovoljiti time, da je službeno, bez značenja: službeni anglikanizam ih samo tolerira, a veoma je daleko od toga, da bi uzimao u račun njihove nazore. Nasuprot Evangelici i modernisti imaju uvijek pravo da govore službeno za Englesku crkvu, u koliko su reprezentirani u onom tijelu, koje može ovako da govori. (Month, July, 1923, p. 8).

Ukratko možemo reći, da možda nije neopravdan sud, da je Engleska crkva iznutra racionalistička i modernistička, a izvana estetička i ritualistička.

Da još bolje razumijemo to pitanje navest ću još nešto. Pisac jednoga članka u »Month«-u dokazuje zgodnim načinom, kako više nitko ne može tražiti, da se Engleska naziva protestanskom zemljom. Jer ukupno a k t i v n o članstvo, kojim može da se pohvali i Engleska službena crkva i Slobodne nekonformističke crkve iznosi samo 10½ milijuna, dakle daleko ni polovicu svega žiteljstva

Engleske i Walesa. Nasuprot velika većina žiteljstva, koje iznosi 39 milijuna, t. j. većma od 26 milijuna ili 60% toga žiteljstva ne nalazi se u aktivnom članstvu nijednoga kršćanskoga tijela u Engleskoj). To znači da na svim linijama prevladuje indiferentizam, bezvjerje — i katolicizam. Karakteristično je, što je piscu istoga članka rekao jedan svećenik, kojemu je naročiti posao misijonsko propovijedanje nekatolicima: kad je prvi put započeo svoj posao mogao je govoriti nekatolicima, a oni su bez daljnje razjašnjavanja prihvaćali takove primarne istine kršćanstva kao ekzistencija Božja, misterij sv. Trojstva, utjelovljenje i otkupljenje itd., »ali već odavna nalazim, da moram ići natrag do početka stvari žrtvujući uvodne propovijedi o ekzistenciji Božjoj, činjenici objavljenja, božanstvu našega Gospodina. Što se tiče opstanka Božjeg, stoji, da ima vrlo malo potpunih ateista, ima broj ljudi, za koje ime Bog ima samo vrlo neodređeno značenje; tako im treba dati neku ideju, što katolici misle pod tim, kad upotrebljavaju tu riječ. Što se tiče Božanstva Kristova, tu imamo mnoštva, koja ne vjeruju u nj u pravom smislu riječi, te teško da imaju kakvu ideju o tom, šta to znači**)

Konstatiramo li jošte činjenicu, da je usporedo s vrlo znatnim napretkom katolicizma u Engleskoj u posljednjih sto godina išlo naveliko i otpadanje od temeljnih istina kršćanstva među nekatolicima; vidjet ćemo jasno odnošaj katolika naprama anglikanstvu, kao i njihova stanovišta s obzirom na pitanje i nastojanja oko sjedinjenja. Otvoreni protestanti i modernisti jedinstva uopće ne žele, jer vide da su zahtjevi i načela na pr. katoličke Crkve njihovima potpuno oprečna. Tako protestantizam uopće ne drži, da Crkva mora te bude jedinstvena i vidljiva zajednica.

Propagatori sjedinjenja rekrutiraju se većinom iz anglikanskih krugova i to ponajviše onih iz anglo-katoličke struje. S obzirom na gore razloženo stanje u tim krugovima možemo vidjeti, da s njima nije lako govoriti o sjedinjenju. Prvo, o tom bi se moglo govoriti samo sa službenim predstavnicima anglikanske crkve. A fakat jest, da su ovi u tim pitanjima vrlo povučeni, te nastupaju većinom neslužbeni predstavnici. Znak da u tim pitanjima ne stoji sklad u mišljenju niti između samih službenih predstavnika, a pogotovo ne između neslužbenih i službenih predstavnika. Već je to jedan razlog, da su rezervirani i oprezni katolički krugovi.

Drugo: kad bi i nastupili u tom pitanju baš službeni predstavnici anglikanizma, na temelju onih formula, koje su dosad nudali za bazu sjedinjenja, ne bi katolici mogli s njima o tom raspravljati. Jer one ne samo da se odlikuju specifičnom anglikanskom nedosljednošću, nego njima nedostaje uopće svaka načelnost, a kato-

*) A. Hilliard Asperidge: *Is England a protestant country?* Month, 1923).

**) Međutim to vrijedi ne samo za obične ljude, nego pače i za kler u Engleskoj crkvi. Samo što oni svijesno izvrataju temeljne nauke kršćanstva.

lici, ako apstrahiramo od svih praktičnih razloga opreza, treba da budu oprezniji već sa čitavoga svoga načelnoga stanovišta. To je načelno stanovište baš glavno uporište katolicizma od ovih anglikanskih formula i teorija, pa ćemo onda još lakše razumjeti stav katolika.

S. Podolšak.

GRGUR VII. I PROPAST KRALJA SLAVCA.

Nikola Maslač D. I.

U nas se je mnogo pisalo o ovom predmetu: u romanima i znanstvenim člancima. Pisalo se ovako i onako. Jedni tvrde, da je papa Grgur VII. dao zarobiti kralja Slavca¹⁾, e bi tako podigao na hrvatsko prijestolje sebi odana čovjeka. Tako piše na pr. Šišić Dr. F.: »Iza smrti kralja Petra Krešimira stavi se načelo nezadovoljnika Slavca. A ovi ga nekako u drugoj polji g. 1074. izabraše za kralja« (Geschichte der Kroaten 267—268). Isti piše o Grguru VII., koji je tada bio papa: »On je kao neograničeni gospodar Crkve išao posve otvoreno za tim, da steče vrhovnu vlast nad svjetskim državama. . . Novo je bilo, kad je Grgur VII. tvrdio: kraljevi su dužni da se pokoravaju papinskoj Stolici. . . Kralj, koji se usudi štogod uraditi proti njegovim (papinskim) zapovijedima, gubi svoje dostojanstvo. Kralj pak, koga on izopći, prestaje biti kraljem« (ib.). Šišić iznosi i ovo: »Hrvatski se narod sada (iza smrti Krešimira IV.) odluči za Slavića, zacijelo poznavajući ga kao odlučna borca za narodne crkvene svetinje«. . . Jedno je svakako istinito, da je naime latinska stranka a preko nje papa Grgur VII. smatrala kralja Slavića usurpatorom i dušmaninom svojim« (Vjesnik arheološkog društva 1904., str. 155) te dalje: »Zaštitnici službe Božje u Hrvatskoj su za nj (Grgura VII) prema naravi stvari morali biti upravo heretici, a to tim više, jer su bili spremni oprijeti se zaključcima spljetskog crkvenog sinoda. I doista Grgur VII. odlučio se, da političke prilike u Hrvatskoj promijeni silom« (ib. 156).

Isti Dr. F. Šišić piše o papinom poslaniku: »Gerard kao nadbiskup (iz Siponta u južnoj Italiji) morao je sasma prirodno poznavati kneza Amika, jer je Giovinazzo (sjedište kneževog) bilo u njegovoj blizini. On je zacijelo svjetovao protivnicima kralja Slavca, da pozovu u pomoć kneza Amika. Dapače bez sumnje vodili su te pregovore znanjem pape, koga je legat o svemu izvješćivao. Kad je Amiko pošao na poziv dalmat. gradova i udario prema istočnoj obali jadranskog mora, to je zacijelo učinio u sporazumu s Grgurom

¹⁾ Stariji pisci pišu »Slavić«. No bolje je »Slavac«, jer to odgovara zakonima filologije (Cfr. Šišić, Geschichte der Kroaten 265).